

DE WAARDE VAN HET VOLKSVERZET IN DE MODERNE OORLOG ¹⁾

door A. WOLTING, Kapitein der Infanterie.

Bij de bekende Neurenbergse processen verklaarde maarschalk Von Rundstedt, dat de strijd van de verzetslegers bij internationale overeenkomst verboden moest worden. Hieruit blijkt dat de „illegale” strijd van belang is geweest in Polen, de Sovjet-Unie en West-Europa, waar ook Nederland in dit opzicht zijn bijdrage leverde.

De geallieerde bevelhebbers en in het bijzonder de Canadese militaire commandanten hebben niet onder stoelen of banken gestoken, dat het verzet effectieve militaire waarde heeft gehad als hulp voor de bevrijding van Nederland. Maar na deze eerste beoordeling, gegeven terwijl de kanonnen nog warm waren, kwamen er andere. In Engeland gaf de gezaghebbende militaire commentator Captain B. H. Liddell Hart zijn afwijkende zienswijze ten beste. Hij antwoordt vrijwel met „neen” op de vraag: was het gewapende verzet de moeite waard? Hij vreest dat de moraal er al te zeer door wordt aangetast en dat het verzet de bron is voor latere revoluties. Nu wordt m.i. aan het gezag van Captain Liddell in dit geval afbreuk gedaan door enkele subjectieve factoren. Men krijgt de indruk dat hij in het begin van de oorlog een tegenstander is geweest van het gewapend verzet in de bezette landen en nu achteraf zijn standpunt met de feiten wil bewijzen. In de tweede plaats ontbreekt hem voldoende kennis van zaken. In het slot van zijn artikel zegt Captain Liddell Hart (overgenomen uit „Op den Uitkijk”, Juli 1947):

„Het is veelzeggend, dat enkele van de dapperste leden der Franse „Résistance” nu toegeven, dat het militaire effect van de Maquis geheel in de schaduw komt te staan naast de opeenstapeling van nadelen en dat zij wensten, dat de Ondergrondse zich had beperkt tot het organiseren van ongewapend verzet. Deze laatste verzetsvorm, zoals toegepast in Noorwegen, Denemarken en Nederland, blijkt meer en meer van onweerlegbare waarde, terwijl eveneens steeds duidelijker wordt, hoe de Duitsers er onmogelijk raad mee wisten. De Duitsers waren experts in gewelddaden en wisten hoe zij deze moesten aanpakken. Maar subtieler vormen van tegenstand sloegen hen met verbijstering.”

Tegenover het bovengenoemde citaat staat de mening van Generaal de Lattres de Tassigny die het verzet wél effectief acht, en wiens inzicht

¹⁾ Ofschoon schrijver niet volledig in concreto aangeeft hoe het niet-militaire verzet kan worden voorbereid en het voorts nog moeilijk is thans uit te maken in hoeverre het verzet in de verschillende landen effectieve militaire waarde heeft gehad, hebben wij gemeend dit artikel te moeten publiceren, aangezien — hierin gedachten tot uiting worden gebracht, welke ongetwijfeld bij velen leven; — in het artikel de waardering voor militair en niet-militair verzet en hun beperkingen op redelijke wijze zijn „uitgebalanceerd”; — hiermede recht wordt gedaan aan de opofferingsgezindheid van vele Nederlanders.

Red.

vrijwel parallel loopt met de in dit artikel ontwikkelde gedachten. Bovendien construeert Capt. Liddell Hart een te scherp verschil tussen Noorwegen, Denemarken en Nederland enerzijds en Frankrijk anderzijds. Bij ons was er volksverzet, in de breedste zin van het woord, zowel gewapend als ongewapend, terwijl het voorgesteld wordt alsof alléén het laatste het geval was. In het land van Grotius werd er gelukkig naar gestreefd om een geestelijk en juridische basis aan het gehele verzet te geven. Dat heeft ons behoed voor latere buitensporigheden, die Liddell Hart terecht vreest. Maar Ierland en Hongarije (onder Keizer Frans Jozef) zijn er het bewijs van dat die „buitensporigheden” later niet tot revolutie behoeven te leiden, terwijl de taal en langdurig gevoerde actie in deze landen een „integraal-onwettig” karakter had. Hier staan weer andere voorbeelden tegenover, die Liddell Hart in het gelijk stellen. Denk aan de revoluties in Spanje na de guerilla tegen Napoleon en de moeilijkheden in Arabië en Palestina na de campagnes van Lawrence. Minder éézijdige oriëntering op Frankrijk en een uitgebreider en diepgaander studie, mede gebaseerd op volkskarakter en geestelijke instelling, had tot een andere conclusie geleid. Dit wil nog niet zeggen dat het verzet in de verschillende landen op ideale wijze is gevoerd. Er zijn veel fouten gemaakt. De huidige situatie dwingt ons haast te maken met de vragen: hoe moet het volksverzet dan georganiseerd worden en zal het nog betekenis hebben voor een toekomstige oorlog?

Voor de beantwoording van de laatste vraag zullen we eerst iets moeten zeggen over:

De ontwikkeling van de moderne oorlog.

De atoombom en andere supertechnische middelen zullen een verschuiving van de tot dusver gevoerde oorlog naar infiltratie, spionage en guerillastrijd ten gevolge hebben. De Amerikaanse generaal Lemay heeft zelfs beweerd, dat met de moderne oorlogsmiddelen na 40 minuten oorlog reeds beoordeeld kan worden, wie de winnaar en wie de verliezer zal zijn. Om zo gunstig mogelijke voorwaarden te scheppen voor een geweldige „eerste klap”, zal juist in vreedstijd infiltratie in het land van de toekomstige tegenstander plaats vinden en vooral de spionage zal een grote rol spelen. De overvalsoorlog zonder ultimatum of oorlogsverklaring zal regel worden. Maar ondanks al deze veranderingen van de moderne oorlog blijft de veroveraar genoodzaakt het land te bezetten.

De kansen voor de verliezer — en dit heeft de laatste oorlog duidelijk getoond en bewezen — liggen in de middenphase van de moderne oorlog: de bezetting. Speciaal geldt dit voor kleine landen die vaak in het oorlogsgebeuren meegesleept worden. Saboteurs kunnen door de geweldige technische mogelijkheden steeds beter uitgerust worden. De sabotage-afdeling „Zaanstreek” bijv. telde niet meer dan 60 leden, maar hun activiteit was van die aard, dat de Duitsers gedwongen waren 500 man militaire politie van het front te halen ter bestrijding van deze groep partizanen. Toch bleef het verzet door medewerking van de bevolking even sterk en iedere nacht gingen spoorlijnen in de lucht of men legde mijnen en z.g. schokbommen op motorhoogte over de wegen gehangen om de vijandelijke frontaanvoer te belemmeren. En dank zij een „tip” van de afdeling inkwartiering van het gemeentehuis in Wormerveer, was de school waarin deze troepen kwamen zwaar ondermijnd,

voor ze er in lagen. Uit verantwoordelijkheid tegenover de bevolking werd deze „trap” bewaard tot een eventuele eindstrijd, die door de Duitse capitulatie niet kwam.

De strijd in Nederland kon niet op de wijze van de Franse Maquis worden gevoerd, want er zijn bij ons geen grote bossen, bergen en eenzame heuvelterreinen, zoals in Joego-Slavië, Frankrijk, België, enz. In de lage landen aan de zee was het verzet meer een strijd van burgers met vastberaden vrijheidszin en zin voor recht.

Het is duidelijk dat in de moderne oorlog met zijn totalitair karakter materiele en personele (onderduiken van werkkrachten) afbreuk gedaan moest worden aan 's vijands oorlogspotentieel. Maar voor het slagen van een verzetsactie zijn bepaalde voorwaarden nodig.

Volk en strijdkrachten.

De hiervoor genoemde resultaten waren mogelijk door een samen optrekken van verzetsbeweging en volk. Deze historische werkelijkheid laat zien hoe belangrijk het is, dat het militaire apparaat is afgestemd op het volk, dat het moet dienen. Democratisering van de strijdkrachten in de goede zin van het woord en een zekere maatschappij-aanpassing is noodzakelijk, hoewel dit de bevelsverhoudingen en de eigen aard van een strijdmacht niet mag aantasten. Het gaat om een verantwoorde sociologische harmonisering. In plaats van de lachlust moet een leger door geest, methode, efficiency, enz., de waardering van het volk opwekken. Kastegeest en eigenwaan moeten verdwijnen. Daarvoor in de plaats moet komen solidariteit met het gehele volk, indien de democratieën een leger willen vormen, dat overeenkomt met zijn aard en beantwoord aan de eisen, die de strijd stelt.

Vóór 1939 werden deze essentiële voorwaarden in veel landen verwaarloosd en toen later de proef op de som kwam in een harde werkelijkheid heeft deze verwaarlozing veel onnodige offers gekost. In veel democratische landen en vooral in de kleinere moet nog zeer veel gedaan worden om de nodige voorwaarden voor het volksverzet te verkrijgen, want hun technische middelen zullen over het algemeen niet van zo grote invloed zijn als die van de grote mogendheden. Bovendien is het in de moderne oorlog zo, dat, afgezien van de technische middelen, die landen strategisch de beste kansen hebben, welke over de grootste oppervlakte en grootste territoriale en moreel-politieke invloedssferen de beschikking hebben. Deze omstandigheid alleen al moet voor de kleinere landen een reden zijn hun kracht daar te zoeken waar hij ligt. Dat is mede in militaire voorbereiding op verzet — technisch en moreel — en daarbij hoort als belangrijke factor: het burgerlijk verzetsfront, opkomend uit het volk in de nationale nood.

In verband met het onoverzichtelijke van het „verzetsterrein” en de geringe kennis van de vele (vooral politieke) factoren, is het onmogelijk een organisatie tot in de perfectie van te voren op te zetten. Hier ligt een taak vooral voor de Generale Staf om in grote lijnen maatregelen voor te bereiden, die t.z.t. door initiatief en improvisatie aangepast kunnen worden aan de omstandigheden. Welke problemen zal het met zich meebrengen wanneer de troepen van de vijand zich „dekken” tegen atoombommen temidden van de burgers van het bezette land? Maar het staat vast dat het van groot belang is dat volk en strijdkrachten op elkaar ingespeeld zijn. Ook algemene sociale factoren

spelen daarbij een rol omdat de mensen direct achter de strijdkrachten hun overheid zien. Zonder een goede sociale orde in een land zal men geen effectief verzet mogen verwachten tegen modern politiewerk en de vele onderdrukkingsmethoden. Achter veel verraad en lafheid, die in de laatste oorlog in alle landen zijn voorgekomen, lag vaak de gedachte: toen ik werkeloos was heeft mijn volk en regering mij in de steek gelaten; of de intellectuelen zeiden: door het vriendjesgedoe en ondemocratisch particularisme kreeg ik met mijn capaciteiten géén kansen, wat interesseert mij de nationale zaak? Dit gedrag en dan onder die omstandigheden is natuurlijk niet te rechtvaardigen. Maar ieder die de sociale rechten en de democratie hoog schat, moet het als een schuld, als een aanklacht in de oren klinken. Wie onrecht doet, onrecht ontmoet.

Strijdkrachten en verzet.

De moeilijkheid in militair opzicht is de overgang van legaal en openlijk naar het „ondergrondse”. Dat is gebleken in vele landen, nadat de vijand de militaire overwinning had behaald. al moet er bij gezegd worden, dat nauwelijks ook maar ergens aandacht aan deze „overgang” is geschonken. Daarom was het een uitstekende gedachte van de Zwitserse generale staf door het „réduit-national” (een binnenste verdedigingsgordel in het hooggebergte) met zijn geheime voorraden, verbindingen en dergelijke een semi illegale strijd voor te bereiden.

Ook semi-militaire schietoefeningen voor en na de eerste oefentijd zijn belangrijk voor een bezettingstijd en houden de weerbaarheids-gedachte in stand.

Wanneer Nederland in 1940 overal plaatselijk goed geoefende groepen had gehad dan zouden de parachutisten bij Den Haag, Rotterdam en bij de bruggen over de grote rivieren minder resultaten bereikt hebben dan het geval is geweest. (Zo is het de trots van een Zwitsers soldaat altijd zijn geweer en een behoorlijke hoeveelheid munitie als vrij burger in eigen huis te mogen hebben.)

Behalve de technische en militaire is ook een geestelijke voorbereiding van het volk nodig. Men moet zich er van bewust zijn, dat volksverzet vreselijke consequenties met zich meebrengt aan geestelijke morele druk en aan verliezen. Reeds in de voorbijgegangene oorlog waren de verliezen bij de partisanengroepen en burgerbevolking dikwijls hoger dan bij de geregelde troepen. Nederland heeft met zijn 210.000 doden veel hogere verliezen dan b.v. Engeland of de Verenigde Staten. Rechtstreeks in het verzet vielen ongeveer 30.000 Nederlanders.

Naast de kennis van de militaire tactiek en techniek moet de partisanen-commandant politiek goed geschoold zijn en zeer bewust een eigen mening hebben om leiding te kunnen geven, maar toch weer zoveel als mogelijk rekening houden met wat er leeft in andere volkskringen dan de zijne. De oorlogen zullen steeds meer een ideologisch karakter krijgen en daarom moet de commandant daar vanaf weten. Ook een grote kennis van het eigen land, van de tegenstander en een goed inzicht in vitale punten van een bedrijf, van het verkeer enz., is belangrijk. Opgemerkt moet worden, dat de psyche van de arbeider begrepen moet worden, want juist samen met hem moet verhinderd worden, dat de oorlogsproductie voor de vijand vlot verloopt.

In vele democratische landen is de verhouding tussen officieren, soldaten en volk nog niet rijp voor zulke dingen. Het is echter buiten-

gewoon belangrijk tot meer begrip voor elkaar te komen. De eerste eis voor beiden — militairen en volk — is, met het gehele volk — te leven, te strijden en te lijden, ook in het dagelijks bestaan.

Verkeerde tegenstellingen.

In „Vrij Nederland” van 9 October 1948 schrijft dr P. Hoekstra over: „Een nieuwe vorm van Nationale verdediging”:

„Nederland heeft, naast een eerbiedwaardige pacifistische traditie vreselijke ervaringen vanwege de ontoereikendheid van zijn militaire apparaat en een meedogenloze bezetting. Daarom is het wonderlijke, dat met zo weinig klem en verantwoordelijkheidsbesef de vraag wordt gesteld, welke waarde het gebruik van oorlogsgeweld feitelijk nog heeft.

En nog verwonderlijker is het, dat vijf lange moeilijke jaren van stug, burgerlijk, niet-militair verzet blijikbaar nergens, bij de overheid en het volk niet, de vraag heeft opgeworpen of wij ons niet beter op een burgerlijke dan op een militaire verdediging kunnen toeleggen.”

Deze tegenstelling te maken is verkeerd. Men moet het burgerlijk verzet meer zien als een eventuele aanvulling van het werk van de strijdkrachten. De geschiedenis leert en het ligt ook voor de hand dat bij een oorlog de beide tegenstanders vaak ongeveer tegen elkaar opwegen, gemeten naar hun potentieel over de hele oorlog. Daardoor duren de oorlogen vaak lang en wordt het soms een kwestie van uithoudingsvermogen. Terloops zij opgemerkt dat in deze situatie de waarde van volksverzet wel heel duidelijk uitkomt, maar niettemin is het van belang de „aanslooptijd” die daarvoor nodig is zo kort mogelijk te maken. Maar tevens blijkt uit het vorenstaande evenwicht dat de militaire macht van een kleine natie juist „de doorslag” kan geven naar vrede of overwinning. Naar vrede doordat de tegenstander het gezamenlijke potentieel tegenover hem te groot vindt en afziet van oorlog. Naar overwinning kan evenzo de doorslag worden gegeven als het tot oorlog is gekomen.

Opmerkelijk is in dit verband wat vooraanstaande strategen hebben gezegd over de waarde van de 4½ dag strijd in Mei 1940 in Nederland voor de slag om Engeland.

Afgezien van de principiële plicht tot militair-nationale verdediging van leven, vrijheid en goed van de burgers door een goede overheid achten wij mede om bovenstaande redenen de tegenstelling van dr Hoekstra onjuist. Hij komt o.i. echter tot die tegenstelling door een pacifistische inslag. Daardoor zoekt dr Hoekstra de oplossing in de richting van een „a-militaire volksverdediging”. De waarde van het burgerlijke lijdelijke verzet uit geestelijke motieven schatten wij hoog, maar het werk van verschillende sabotage- en overvalgroepen bewijst dat ook hier van te voren niet éézijdig doctrinair gekozen moet worden. Bovendien doet de aard en aanleg van de mensen de één meer geschikt maken voor het passieve en de andere meer voor het actieve verzet, maar laten ze in harmonie samen werken. Overigens maakt dr Hoekstra waardevolle opmerkingen over de:

Verzetsperiode 1940—1945.

„Voor 1940 is het, bij mijn weten, alleen de vredesbeweging der jongeren geweest, die opkwam voor de voorbereiding en organi-

satie van een „a-militaire volksverdediging”. Geen wonder, want ondanks hun pacifistische overtuiging begrepen zij zeer wel ten aanzien van het vaderland en de vrijheid een plicht te hebben. Deze roep is echter in Nederland niet verstaan. Toen in 1940 de militaire verdediging binnen vijf dagen had gefaald en de lange jaren der bezetting begonnen, bleek er, ondanks alle heldenmoed en koppigheid veel te ontbreken aan de burgerlijke weerbaarheid.

In 1940 was het begrip burgerlijk verzet onbekend, van voorbereide organisatie was geen sprake, constateren de schrijvers van het boekje „Een Analyse van het Verzet”. Ook drs L. de Jong oordeelt in zijn boek „Je Maintiendrai”: „Nederland had moeite zich te ontworstelen aan de legale vorm van de geordende staat. Het ambtelijk apparaat was niet ingesteld op tegenwerking en de bevolking ontbrak alle scholing”. Deze weifelende houding en ongeschooldheid heeft in het begin heel wat slachtoffers gemaakt en de grondslag gelegd voor veel latere wandaden van de bezetter (de afwezigheid van verzet bij de eerste Jodenregistratie b.v.).

Deze onzekerheid was mede het gevolg van de gedragslijn, die de regering aan ambtenaren en bevolking, voor en na 1940 had aanbevolen.

Voor al in de eerste tijd hield het advies uit Londen dikwijls in een „mengeling van verzet en medewerking”, aldus L. de Jong, welke door het scherper luisterende Nederland moeilijk kon worden gewaardeerd en begrepen. Hoe meer echter de bezetter de regels van het oorlogsrecht verkrachtte en alle levenswaarden van de West-Europese mens schond, des te feller reageerde het geweten en ontwikkelde zich de ondergrondse activiteit. De bezettingsperiode van Nederland heeft bewezen, dat een volk zich na de militaire ineenstorting niet weerloos behoeft over te geven aan de terreur van de bezetter. Het geestelijk en maatschappelijke verzet heeft de eerste en belangrijkste rol vervuld. Het geweldselement is in Nederland zeer beperkt gebleven, hoewel het onder het publiek thans kennelijk nog de meeste sensatie verwekt. Van enige militaire organisatie was pas in de allerlaatste fase sprake en deze is allerm minst de meest roemvolle geweest”.

Naar onze mening ziet de schrijver over het hoofd dat het passieve verzet het actieve verzet nodig heeft. Denk b.v. aan de overvallen om bevolkingsregisters te vernietigen of weg te halen om het niet voor de vijand-werken mogelijk te maken. Daarom zullen velen ook meer waardering hebben voor het actieve verzet dan dr Hoekstra. Niettemin zullen we de fouten, die het hebben aangekleefd in de toekomst moeten zien te vermijden. Er is soms onnodig werk gedaan door een soort Jehu's ijver, door gebrek aan discipline en onbekendheid met de taak in het oorlogs-geheel. Dit laatste kwam vooral door onvoldoende leiding en medewerking van en verbinding met de geregelde strijdmacht.

Naast technisch zijn ook volkenrechtelijke problemen verbonden aan de verzetsstrijd, tevens nationaal-juridische.

Met welk recht treedt een verzetsleiding op tegen fabrikanten en arbeiders, om maar iets te noemen. Hoe dit verzet voor te bereiden?

Volkenrechtelijk ziet men het in 't algemeen zo dat eerst tot verzet gekomen mag worden wanneer de bezetter het oorlogsrecht met voeten treedt. Wie maakt dit uit? De wettige uitgeweken nationale regering is hiervoor de aangewezen figuur, maar als die nu eens niet kan uitwijken of zich verborgen houdt? We mogen niet verwachten dat een volgende oorlog een copie zal zijn van de laatste.

Hoe zal bijvoorbeeld de houding van de kerken zijn? Daarom kan men van te voren geen „geraamte” opzetten. Verzet moet organisch groeien in het volksleven, gestimuleerd door geestelijke krachten. Rangen vallen dan soms in het niet, iemand kan een goed generaal zijn in een regulier leger, maar niet geschikt zijn voor verzetswerk. Hoewel het in algemeen aan te bevelen zal zijn dat hij kwaliteiten heeft voor beide. Dit werd o.a. gevraagd van de K.N.I.L. officieren, die een guerilla-opdracht kregen. De Binnenlandse Strijdkrachten waren gezien het vorenstaande als „functie-organisatie” goed van opzet.

Bezinning.

Het gaat er bij de voorgaande beschouwingen niet om een versnelde ontwikkeling naar een nog „totalere” oorlog, maar hierom, dat de mensen zich er op moeten bezinnen, wat de democratieën in deze verscheurde wereld, die nog vol met totalitaire gedachten is, te verwachten hebben als zij doen, alsof er niets aan de hand is.

Reeds in de laatste oorlog moest veel gedaan worden, wat nauwelijks voor mogelijk gehouden was. Te veel offers, ellende en moeite heeft dit alles gekost, eenvoudig omdat geen goede of helemaal geen voorbereidingen waren getroffen. Laten we op onze hoede zijn. Dat zal de moeite waard blijken! Daarom moet nu reeds nagegaan worden wat de aard en methoden zijn van een toekomstige mogelijke bezetter. Zijn politieke en sociale manoeuvres moeten nu reeds doorkruist worden door de mensen in dit opzicht duidelijk iets beters te geven. Gegevens over zijn leger- en politieorganisatie moeten te rechter tijd bekend zijn.

Een herinnerings-ressentiment zal door iedere bezetter worden uitgebuit, terecht of ten onrechte. Dit geldt niet alléén voor het sociaal-economische terrein, maar eveneens op militair gebied.

Het gedrag en de moed van de strijdkrachten in de reguliere strijd kan een grote stimulans zijn voor heel het volk. Ook in dit opzicht hebben strijdkrachten en verzet met elkaar te maken.

Dit alles moet voor ons aanleiding zijn om met des te meer ernst en toewijding te werken aan de opbouw van de strijdkrachten, die in elk opzicht berekend moeten zijn voor iedere situatie en bereid dienen te zijn tot hun taak. De waarde van het volksverzet in de moderne oorlog ligt voor de hand. Men zou depots kunnen vormen, gelijk in Zwitserland, om een romporganisatie op te bouwen en er enige leiding aan te kunnen geven. Bovendien moet de waarde van het verzet voor de inlichtingendiensten niet onderschat worden. Men was het er algemeen over eens dat het contact tussen die beide niet te innig moest zijn, maar dat men elkaar goede diensten kon bewijzen.

Over het „hoe” valt nog niet veel te zeggen. Dat is van zeer veel factoren afhankelijk. Maar onze persoonlijke instelling er tegenover is van groot belang.

Laat in dit opzicht ieder aan de slag gaan, staande te midden van heel het volk.